

פרק שישי

'שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין...'. ראה לעיל מ – מאמר רש"ר הירש זצ"ל.

'מת אחד מהם – אם עד שלא הגריל מת, יקח זוג לשני'. אף על פי שאפשר לקיים מצות 'לקיחתם כאחת' אם יביא זוג חדש, אך כיון שכבר הקדיש זוג הראשון ונשתייר אחד מהם הרי זה כדיעבד ונדחית מצות 'שניהם שוים' (עפ"י ראשונים; מרומי שדה).

וכתבו בתו"י ותורא"ש שמדובר כשכבר לקחו שעיר הנעשה בחוק, שאם לא כן, יעשו את השעיר הנותר מהזוג להיות שעיר היצון ויקחו זוג חדש.

ואולם הריטב"א כתב שמסתימת הגמרא אין נראה כן אלא אעפ"י שאין לנו עדיין שעיר לעשות בחוק, אין מצות לקיחה כאחת כל כך לערבב עליו את השורה כולי האי. וע"ע גבורת ארי, רש"ש, חדושים ובאורים.

(ע"ב) 'תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית של טבעת שניה'. רש"י מפרש צפונית מערבית של מזבח, בטבעת השניה מן המזבח. והרי"ד מפרש צפונית מערבית של מקום הטבעות, דהיינו בסוף צפון, כדי להרחיקו כמה שיותר מצל המזבח, אך לא בקרן ממש אלא בטבעת שניה מן הצפון, כי בקצה אין השמש מכה ואינו 'כנגד היום' (וכן משמע ברמב"ם תמידין א, יא. וע' גם בספר המאור. עוד בטעם טבעת שניה, ע' בחדושי הנצי"ב).

ונראה שאינו מעכב בדיעבד, אם שחט שלא כנגד היום – כי לא שנה עליו הכתוב לעכב (עפ"י מנחת חינוך תא, ט).

עוד בבאור הלכה זו ועניניה – ע' במובא בתמיד לא-לב.

'...לשעיר הנעשה בחוק נמי לא חזי דמחסרי עבודת היום? – קסבר רב חסדא אין מחוסר זמן לבו ביום'. יש מוכיחים מכאן שאם הקדים שעיר החיצון לעבודת היום – פסול וצריך לחזור ולהקריב שעיר החיצון לאחר עבודת היום, כי נחשב ששינה בסדר העבודה שבפנים בכך שעיקבה לאחר שעיר החיצון (עפ"י שפת אמת; בית זבול ח"ב כט; אבני נזר או"ח שעט, ב תנו, ג, ע"ש. וכן פשטות הסוגיא לעיל מ כפי שהוכיחו המפרשים. וכן פסק הרמב"ם הל' עבודת יוהכ"פ ה, ג). ויש דוחים וסוברים שבדיעבד אינו מעכב (ע' בתוס' ישנים לעיל מ – בתירוק אחד; שיח יצחק כאן).

'שלמים ששחטן קודם שנפתחו דלתות ההיכל פסולין'. 'ודע, דדין זה אין סותר לפסק הרמב"ם דפסק דמקריבין היום קרבנות על המזבח אף על פי שאין בית, משום דקדושה הראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא – דכיון דההקדשה היא נגד חלל של פתח מקום המקודש מקרי 'לפני פתח אהל מועד', ולא נתמעט רק היכי שהיכל הוא סגור נגדו, דלשון 'פתח' משמע החלל של הפתח, שיהא פתוח נגדו כפירש"י.

[ולא תיקשי ממה דאיתא בגמרא דגם במשכן אם שחטו קודם שהעמידו הלויים המשכן או לאחר שפרקוהו פסולין – דהתם אין אותו מקום מקודש וא"כ לא קרי זה 'לפני אהל מועד'].

ומכל מקום נראה פשוט דעל כל פנים אם על מקום ההיכל בנוי איזה בנין כמו שמצוי היום בעו"ה – ממילא שוב אסור להקריב קרבנות על המזבח, דהלא עכ"פ איננו שוב נגד חלל פתח אהל מועד.

אמנם אחרי כתבי זה מצאתי בחידושי הרשב"א שבועות שהקשה גם כן קושיתנו, ותיריך דכל זה בשיש אהל מועד, בעינן שיהיה נגד פתחו, משא"כ כשאין בית. ע"ש. ומ"מ לענין משכן לאחר שפרקוהו – פסול לכולי עלמא, כיון שנסתלק קדושת המשכן גרע טפי. ולפי זה אפשר דגם היום כשר. וצ"ע' (לשון זבח תודה לבעל הח"ח ז"ל. וע"ע בספר הר צבי זבחים נה).

יש מי שהעיר שלפי התגליות האחרונות, הבנין העומד שם היום אין כולו במקום ההיכל, ולפי זה אולי אפשר שהמזבח יעמוד מול מקום ההיכל.

בענין שוחט ומעלה קדשים בחוץ בזמן הזה, כשאין המזבח בנוי – ע' במובא בזבחים קז.

עוד בדין פתיחת דלתות היכל, בשאר קרבנות ובשאר עבודות – ע' במובא בזבחים נה.

*

ביאור ההבדל בין 'שניים' ל'שני'

(מתוך נאום פתיחה לשיעור תנ"ך מהגר"י מרצבך זצ"ל. נאמר במוצש"ק שלח תרצ"ט. נדפס באסופת 'עלה יונה' עמ' שנט ואילך)

בבואנו ללמוד את התנ"ך עלינו לדעת תחילה כיצד להתייחס אל ספר קדוש זה. קיימים חלקים הנראים כפשוטים וכמבוארים וכאילו אין מן הצורך לפרשם. סכנת הפשט השטחי גדולה היא. מי שקורא את התנ"ך כמו שקוראים איזה מאמר בעתונות, לא זו בלבד שלא ימצא לעולם את הרוח הפנימי, רוח הקודש האצור בספרינו, אלא אף את הפשט האמיתי לא ימצא, שאינו מתגלה אלא למי שדורש ספרינו בעיני עתיקי מלמדינו גדולי המדרש.

הלא נבדלים הספרים הקדושים שלנו מכל מיני ספרים אחרים בכך שכל אות ואות נכתבה כמעט באותה אמנות היד הכותבת, באותה חכמה לרמוז בכל תג ותג כמה וכמה דברים הידועה לנו בלימוד תורתנו הקדושה.

רק מי שמשכיל להבין את הדבר הזה, ומפני כן אינו קורא את הספרים הידועים ביותר והנראים קלים מאוד בקריאה בעלמא, אלא מעמיק להבינם דורש כל קוץ וקוץ ואינו שוכח שכל אות ואות מן השמים נכתבה אפילו בספרים הנראים כמעשה אנוש בתוך ספרי התנ"ך, רק הוא יזכה לחדור לתוך הפשט העמוק, רק לו יתגלו ההבדלים הגדולים בין ספרי הקודש שלנו ובין איזה ספר סתם (להבדיל בין הקודש לחול), ורק הוא יזכה גם להשפעה הקדושה על רעיונותיו ועל מחשבותיו אשר בהם יראה האלקיות שבתנ"ך בלב חרד.

כדי להשיג את המטרה הזאת יש ללכת בעקבי גדולי עמנו חכמי המדרש, וגם, בעיקר, בדרכי הגמרא הקדושה.

דוגמא לדבר אביא את הפסוק מתוך ספר יהושע, דווקא מאותו ספר הנראה קל ופשוט ביותר וכאילו אין צריך לדרשו, ואף הפסוק עצמו נראה פשוט ביותר: וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים. שני אנשים שלח יהושע.

אבל העין המלומדת על ידי לימוד ההלכה להשיג על כל שינוי זעיר שבספרינו תראה מיד ביטוי מוזר בפסוק הזה, ותיווכח שלא על חינוך נכתב. 'שנים אנשים'. מה פשר הלשון הזה? 'שני אנשים' היה צריך לומר. לא מצאתי במפרשים אשר ראיתי מי שהעיר על השינוי הזה.

אך מי שמפרש אותו יזכה לנקודות מבט חדשות לגמרי המאירות את כל המעשה המסופר.

כי הביטוי הזה 'שניים', במקום מילת הסמיכות 'שני', מצוי גם כן בתורה: בפרשת תרומה, ועשית שנים כרבים זהב. ושם העיר בראשונה רבינו בחיי בפירושו הנפלא שבנפלאים (אף שכמעט נשכח בחוגינו) על כוונת הביטוי הזה. המלה 'שני' תורה תמיד על השוויון הגמור והמוחלט בכל הצדדים. (עיין יומא: 'שני שעירים', שווים בקומה ובמראה שווים בדמים ואפשר גם בלקיחתם כאחד). כי להוראת מספר השניות לבד היה די מספר הרבים בלבד וכבר הייתי ידוע שמיעוט רבים שנים. כדי להורות כמה כרובים עלינו לעשות, די היה לכתוב 'ועשית כרובים' וכבר הייתי יודע שלא לעשות יותר משנים על פי דרכי ההלכה. ואילו כתבה התורה 'שני כרובים' היינו עושים אותם שווים לגמרי. 'שנים כרובים' רוצה לומר ששוים הם ואינם שווים לגמרי, מתאימים זה לזה ומשלימים זה את זה, שני כרובים אחד זכר ואחד נקבה, זוג שלם 'שנים כרובים'.

ומעתה אנו מבינים היטב כוונת יהושע תלמידו המובהק של משה רבינו ע"ה, שמפי רבו הקדוש שמע והרכין אוזנו לכל דיוק קטן שבקטנים שבתורה ה'. מעתה לא רק את המעשה שהיה בימי יהושע מיטיבים אנו להבין, אלא גם ענינים נוספים בתורה, וממנו זורח אור חדש על השקפתנו אנו ועל שיטת היהדות. ומיד נפרש.

שני שלוחים נשארם נאמנים גם בימות משה רבינו: יהושע וכלב. אבל לכל אחד ואחד סגנון חיים שונה. שתי דרכים בעמדתם נגד המון העם, שתי דרכים במילוי תפקידם ושליחותם בתור מרגלים. יהושע הוא שנבחר מתחילה לממלא מקומו של משה כפי שידעו זאת אלדד ומיידד. מקום חיי יהושע היתה הישיבה. שם העמיד את הכסאות לתלמידים. שם היה המתמיד הגדול שבמתמידים אשר לא מש מתוך אודה של תורה, כה קרוב היה לרבו עד שהמתין לו בהתבודדות גמורה בתוך המדבר הגדול והנורא ארבעים יום רחוק מן המחנה. שונות היו תמיד דרכיו מאחרים ובלתי מושפעות מהם. מתחילה הפריש עצמו מעצת המרגלים על פי תפילת משה ושינוי שמו בעת היפרדם זה מזה. העם ידע את עמדתו זאת ולא שמע אליו כלל כשהחל לדבר ממסעו (עיין דברי המדרש). אך כלב ניסה להדריך את העם בדרך אחרת. כדי להשפיע על העם הראה עצמו בתחילה כאילו היה אחד מהם וחבר הוא לאנשים משחיתים (ראה דברי רש"י על 'זיהס כלב את העם'). מתחילה לא הכירו המרגלים שלבו אינו עמהם. דרך ההתחכמות, הדרך לעמוד באמצע הרחוב בקרב המוני העם כאילו היה איש מביניהם – אלה היו אמצעי כלב להדריך את העם. ומשום כך דווקא הוא היה צריך להשתטח על קברי אבות כדי להינצל מהשפעת המרגלים כי מסוכנת ביותר היא הדרך הזו המוליכה את האדם במרכז החיים הממשיים והמסכנים. אך זכותו עמדה לו וניצל, ולו בייחוד הבטיח ה' שגם הוא יבוא אל הארץ, מה שלא היה ספק ביהושע ששטח החיים שלו לא היה אלא התורה.

ועתה כשבאה השעה שגם יהושע ביקש לשלוח מרגלים והוא כבר ישב על אותה מדוכה וחשב בלבו שלא תבוא שוב אותה צרה שמלפני ארבעים שנה, גם הוא ראה שיש צורך בשני שלוחים, לאחד המהלך בתוך החיים חיי העולם בעינים פקוחות לעניני העולם בחכמה עם יראה טהורה לראות ולחפש ולתור ולספר, ולשני שהתורה לבדה תנהיגהו ואין לו חיבור עצבים, שלשניהם ביחד צריך העם הישראלי בדרכו בקודש, ובפרט עם היכנסם אל עולם הטבע, עולם הממשות כאשר בזמן ההוא.

ועתה נראה דבר הפסוק והמדרש גם יחד שאין להבינם בשום אופן אחד בלא חברו בכל דברי התנ"ך.

מי היו השלוחים הללו, שואל המדרש ואומר: כלב היה האחד, המרגל הישן והעתיק שכבר חכמת דרכו הוליכתו והחזירתו לנכון, והאחר במקום יהושע בעצמו היה פינחס. ובאמת, מי לנו ממלא מקומו בענין הזה יותר ראוי לאותה איצטלא מפינחס הקנאי שכבר ידענו בו שאינו יודע ממורא בשר ודם שמקנא קנאת ה' הוא, שזכה לכהונה מחמת התנגדותו לכל תופעה בלתי נאמנה לה' בחיי העם.

ואמנם אפשר להיווכח בשתי דרכיהם השונות בעת היותם בבית רחב הזונה כאשר באו פקידי המלך לתפסם ולאסרם. ותטמנו כתוב שם בלשון יחיד ואומר המדרש שרק את כלב הטמינה, רק הוא הסכים לאותם האמצעים הטבעיים והרגילים שהשתמשה בהם רחב, וצדק כלב בזה שאין סומכים על הנס. אבל את השני לא הטמינה, פינחס לא הסכים לזה, הוא נשאר עומד בקומה זקופה ובראש מורם כשנכנסו פקידי המלך אל חדר רחב, אמר אני כהן וכהן דומה למלאך ומלאך כשמבקש אינו נראה, תשובה גאה הדוחקת ומוותרת על כל תחבולות בני אדם ונשענת אך ורק על בטחון בה'. ובאמת החיילים כאילו הוכו בסנוורים ולא ראוהו למרות שניצב למולם באותו החדר אלא היה כמלאך ה' מתאים לטיבו, העומד למעלה מן הטבע, טיב שאינו יונק כוח החיים שלו אלא מן התורה לבד.

ראו כמה מתאימים מעתה דברי המדרש זה לזה וכמה אמנית היד הכותבת ספר יהושע בכתבה ששלח 'שניים' שלוחים.

ורק רמזים אחדים עלי להוסיף ולתאר כיצד שני סוגי אדם הללו תמיד היו צריכים בימי ההיסטוריה הישראלית להצטרף זה לזה להשלים האחד את משנהו, כי אי אפשר לו לאחד בלא השני, אי אפשר לפינחס ויהושע בלא אותו כלב, הלא הוא נהיה לנשיא השבט המפואר בישראל שבט יהודה שאחרי נשיאותו והנהגתו הלך כל העם. ומאידך אי אפשר לכלב בלא יהושע. ולא זו בלבד שאי אפשר בלעדיו אלא שהוא גם כפף שכמו וראשו תחת הנהגתו. ידע כלב שהוא בעולמיותו עוד צריך למנהיג כיהושע או כפינחס-זה-אליהו להנהיג את העם. ובכל עת ובכל עונה בכל חוג וארגון כדי להשפיע על העם הישראלי אנו צריכים לשניהם, לאותם בני אדם אשר עיניהם פקוחות לצורכי החיים היומיומיים, לבני אדם שמעורבים בין הבריות, מנהיגים עולמיים אשר ממשות ומציאות העולם ידועות להם וכמובן מלאים הם יראת ה', ויחד עמם ולמעלה מהם צריכים אנו תמיד בכל עת, למנהיגים אשר יסודתם בהררי קודש, אשר עינם ולבם והלוח רעיונותיהם מושרשים היטב בתוך דברי התורה הקדושה. ולעולם אי אפשר לאלו בלא אלו בתוך עם ישראל. (ואפשר שגם זה סוד זוגות חכמינו, הנשיא ואב בית הדין).

אלו התוצאות החשובות והעיקריות שיש למצוא בדקדוק קטן בתוך השיטין של סיפור פשוט מתוך ספר פשוט וקל לכאורה. וזאת רק על ידי שימוש באמצעים הלכתיים על פי יסודי תורתנו ובהם קראנו את ספר נביאנו.

ביאור פסוקים שונים שכתוב בהם שניים ולא שני

(מאמר השלמה להנ"ל. מודפס שם)

כל מקום ששניים בשם עצם במקום שאפשר לכתוב שני, זה מורה על שאינן שוים לגמרי בהחלט אלא כעין זוג המשלים זה את זה, ודוגמאות לכלל זה (של רבינו בחיי ושל העמק דבר): שמות כה, יח: ועשית שנים כרבים. ז"א לא שווים לגמרי (כמו שעירי יוהכ"פ שבהם כתוב שני) אלא זוג זכר ונקבה (רבינו בחיי, העמק דבר). ויקרא כד, ו: שנים מערכות. באחד הסניפים מצד זה ובאחד מצד זה. יהושע ב, א: שנים אנשים מרגלים (נתבאר לעיל). מלכים-א ג, טז: ושנים נשים זנות. למראה עין שוות ובאמת או התובעת או הנתבעת צדקה או רשעה. מלכים-ב ב, יג: ויקרעם לשנים קרעים. לא שחלק את הבגד באמצע, שני קרעים שווים לא היו, אלא שנים קרעים משלימים זא"ז. מלכים-א יז, יב: שנים עצים. עוד אין לי פשט. מלכים-א יז, יט: שנים אריות בכסא שלמה. כנראה משום שפסוקיהם והתראותיהם משלימות זא"ז ובוודאי אחד זכר ואחד נקבה. זכריה ד, ג: ושנים זיתים עליה. שם ברור הדבר ביותר שהלא בסוף הפרק מבאר הנביא שהזיתים סמל שני בני היצהר (ערש"י) המלך והכהן, זרובבל ויהושע, המשיח וכהן צדק, שלשניהם אנו צריכים ומשלימים זא"ז (וע' משה ואהרן, וע' הזוגות). מלכים-א יח, כג: שנים פרים. משלימים זא"ז אחד לה' ואחד לע"ז (וע' במדרש). ירמיהו ב, יג: כי שנים רעות. מובן מאליו: עזיבת ה' ובחירת הע"ז. (ההמיר גוי וגו') משלימות זא"ז. דברים יז, ו: על פי שנים עדים ולא עפ"י שני עדים, כמו בפרק יט, טו עי' מש"כ בשו"ע סי' כח בשם הירושלמי שצריך שהעדות לא תהיה ממש באותם הדברים בשני העדים אלא זה קצה לזה וזה קצה לזה.

א"ה: יש להעיר מהסוגיא ששאלו גבי תמידין נמי... מה ת"ל 'שנים' שיהיו שניהן שוין. וזה שלא כפי ההנחה הנזכרת. אמנם לפי המסקנא מתפרש הכתוב אחרת, ומדויק היטב לפי האמת שבשעירי יוהכ"פ ובכבשי וצפורי מצורע כתוב 'שני / שתי', וכן במוספי שבת (ובשיטת רש"י ותוס', שצריך שיהיו שניהם שוים), שלא כבתמיד שלפי האמת אינם צריכים להתדמות, שלכן נאמר 'שנים'.

ובמנחות יד: על הפסוק 'שנים', שני עשרונים' אמרו: הכתוב עשאן גוף אחד והכתוב עשאן שני גופים. ויתפרש היטב עפ"י הנ"ל.

*

'של שבת ודאי צריכין שיהיו שניהן שוין' –

ברמז, שני כבשים כנגד זכור ושמור. 'שמור' הוא הביטול מהעולם הזה; 'זכור' – הכניסה לעולם הבא, פנימיות. אי אפשר להשיג בפנימיות יותר ממה שיצא מן החיצוניות, על כן הם שוים. וגם אי אפשר להשיג בפנימיות יותר ממה שמשיג בנגלה. וכל הענינים נרמזו בזכור ושמור. (מכת"ק בעל אבני נזר. מובא ב'צאות דשא' ח"א עמ' קמ)

פרק שישי; דף סב

ק. האם הצמדים דלהלן צריכים שיהיו שוים – לכתחילה ובדיעבד?

א. שעירי יום הכפורים.

ב. כבשי מצורע.

ג. צפורי מצורע.

ד. תמידים.

ה. מוספי שבת.

א. שני שעירי יום הכפורים, מצוותם שיהיו שוים במראה ובקומה ובדמים ובלקחתם כאחד (יקח שני שעירי עזים; שני; שני). ואף על פי שאין שוים – כשרים (שעיר שעיר – ריבה).

א. אף על פי שלעולם אי אפשר שיהיו דומים לגמרי זה לזה, צריך שיהיו שוים במראה ובקומה

ככל האפשר (ראשונים. וע"ע שפת אמת).

ב. שוים בדמים; מתוס' יום טוב נראה לכאורה שצריך שמחירם בשוק שוה למעשה. ואולם כמה מפרשים הביאו מהירושלמי שיהיו שוים בשבחם ולא דוקא במחיר בפועל (ערש"ש, שיח יצחק, שפת אמת).

ג. לקיחתם כאחד – מאדם אחד או משני בני אדם וכגון שעשו שניהם שליח לקבל המעות וקיבל כאחת – שבהקדש מעות קונות (תוס' ישנים ותורא"ש).

ב-ג. כבשי מצורע, האשם והעולה, מצוותם שיהיו שוים (שני כבשים). בדיעבד כשרים גם כשאינם שוים (כבש כבש – ריבה). והוא הדין לצפורי מצורע (שתי צפרים; צפר צפר – ריבה. ומה שאמר תהיה שמשמעו עיכוב – בשאר הוויתו של מצורע).

א. הרמב"ם לא הביא דין זה בכבשי מצורע אלא בציפורים (ותמה על כך במשנה למלך הל' מחוסרי כפרה א, ג; שגגות י, ג. ויש אומרים שלהלכה הרמב"ם סובר שאין צריך שיהיו שוים – עפ"י מראה הפנים על הירושלמי כאן; הר המוריה שגגות שם אות ו). ואילו רבנו חננאל העתיק הלכה זו. וכן הוא גם בתורת-כהנים ובירושלמי. וכן העתיק בלקוטי הלכות.

ב. בספר חדושים ובאורים חכך לומר שמא כבשי מצורע אינם צריכים להיות שוים אלא בדמים כלומר בחשיבותם, אך לא במראה ובקומה ובלקיחתם כאחד, שהרי כל אחד מהם קרובן בפני עצמו [שלא כשני שעירים וצפורי מצורע]. ואילו במנחת חינוך (קעו) נקט כהנחה פשוטה שהם שוים בכל.

ד. שני תמידים שבכל יום אינם צריכים להיות שוים (וזה שנאמר שנים ליום – ללמד ששחיתת שניהם כנגד היום-החמה. של שחר בקרן צפונית מערבית על טבעת שניה, ושל בין הערבים – בקרן מזרחית צפונית על טבעת שניה).

יש מפרשים שגם התמידים כמו כבשי מצורע וכד' מצוה שיהיו שוים, אם מדרבנן אם מדאורייתא (עריטב"א).

ה. שני כבשים של מוספי השבת, צריכים שיהיו שניהם שוים (שני כבשים).

רש"י נקט שאין דין זה מעכב אלא למצוה. והביא שיש גורסים לעכב. והתוס' כתבו לקיים גרסה זו.

והרי"ד גרס אחרת ולדעתו אין מצוה שיהיו המוספים שוים. וכן מבואר בפרוש רבנו חננאל. וכן מובא במאירי. וכנראה זו גם דעת הרמב"ם שהשמיט דין זה (עפ"י שיח יצחק; זבח תודה ועוד. ובמשל"מ (תמידין ד, ט) העיר על השמטתו).

דפים סב – סג

קו. המקריב בחוץ אחד מן הקרבנות דלהלן – האם חייב משום 'שחוטי חוץ'?

א. שני שעירי יום הכפורים.

ב. שלמים ששחטם קודם שנפתחו דלתות היכל.

ג. פסח בשאר ימות השנה.

ד. קרבנות מחוסרי כפרה שעדיין לא הגיע זמנם להיקרב.

ה. קדשי בדק הבית.

ו. פרת חטאת.